

به پیشوازي نوروز سحر آميني

به نام يزدان

نشسته بر او شاه فرمانروا
از آن بر شد قره بخت اوي
مر آن روز را روز نو خواندند

چو خورشيد تابان میان هوا
جهان انجمن شد بر تخت اوي
به جمشيد بر گوهر افشاندند

نوروز از مهمترین جشنهايي است که از ساليان دور در میان اقوام آريايي (ایرانیان ، تاجیکستان ، افغانستان ، کردستان عراق و ترکیه) رایج بوده است . اساس به وجود آمدن این جشن پایان فصل سرما و زمستان سرد و تاریک و آغاز فصل بهار و حیات دوباره زمین است. اما آنچه که در اساطیر و افسانه ها آمده است ، نوروز را به جمشيد از پادشاهان پیشدادي نسبت مي دهند که بعد از اینکه امور جهان را به اتمام رسانید ، تختي ساهت که هر گاه اراده مي کرد دیوان آن را برمي داشتند و به آسمان مي بردند و او در روز هرمزد فروردین همزمان با اولین روز بهار بر این تخت نشست و به آسمان رفت و جهانیان آن روز را نوروز خواندند.

اما آنچه مسلم است اینکه اساطیر و افسانه ها در نزد اقوام مختلف به صورت هاي متفاوت نقل مي شود و هر قومي با توجه به تاریخ ، فرهنگ و اعتقادات قومي آنها را تعريف مي کند . منشاء به وجود آمدن نوروز در بین کردها که يکي از اقوام اصیل آريايي و از بازماندگان قوم ماد مي باشند ، را هم باید در تاریخ ، فرهنگ و باورهاي آنان جستجو کرد. آنان در اساطیر و افسانه هايشان بر این باورند که نوروز روز پيروي شورش کاوه آهنگر و فریدون بر ضحاک مار دوش است . آن روز را نوروز مي نامند و به یاد آن روز و پاس داشتن این پيروي ان را با روشن کردن آتش بر بام خانه هايشان جشن مي گیرند و بر اساس این باور نوروز را روز آزادي و تجديد حیات ملت کرد از بند ضحاک و همچنین آزادي طبیعت از بند سرما و تاریکي کو هستانها ، در بهار مي دانند

کردها نیز در روزهاي پایاني سال همانند تمام مردم ایران آداب و رسوم خاصي دارند که تقریباً با دیگر اقوام مشترك و در برخي موارد متفاوت مي باشد. از جمله پیشوازي نوروز و سال نو با خانه تکاني و روشن کردن آتش در شب نوروز و مراسمي همچون شال گردانان ، کوسه بر نشینان و میر نوروزي (پیک نوروزي) است .

خانه تکاني

قوم کرد ، همچون دیگر اقوام ایرانی معتقدند که در شب نوروز ارواح در گذشتگان (فروهر ها) از آسمان فرود آمده و به خانه هاي خود باز مي گردند ، بنابر این خانه هايشان را از کرد و غبار يك ساله مي زدایند و اسباب کهنه را دور مي ریزند و چراغ و یا شمعي را تا صبح در خانه روشن مي گذارند چرا که اعتقاد دارند ارواح از اینکه چراغ خانه روشن و خانه پشان پاك است و بارمانده گانشان شاد و خرم هستند ، خوشحال شده واز يزدان براي آنان طلب برکت مي کنند.

جشن سوري (چهارشنبه سوري)

در کردستان شب آخر سال و شب قبل از سال نو را جشن سوري (جشن آتش افروزي) مي نامند . رسم بر این است که بر بام خانه ها و یا بر بلندا ي تپه ها به یاد پيروي کاوه آهنگر و فریدون بر ضحاک و تیریک این پيروي آتش مي افروزند. و این آتش را تا سپیده دم روشن میدارند که ارواح درگذشتگان راه خانه خود را در تاریکي بیایند .

در این شب سفره رنگيني از بهترین خوراکها مي گسترانند . معمولاً يکي از خوراکهايي که در این سفره ها يافت مي شود ، شیر برنج است . اگر خانواده اي توانايي تهیه غذاي سال نو را نداشته باشد يکي از همسايگان براي آن تهیه مي کند ، چرا که معتقدند که در شب سال نو در هر خانه اي باید بوي بهترین غذا ها باشد .

از تنقلات این شب آجیل لرك lork می باشد که شامل : گندم ، نخود ، کنجد و شاهدانه برشته بر روی ساج می باشد . آن را با میوه های خشك مانند : سنجد ، گردو ، پسته ، بادام و کشمش به عنوان مشکل گشا صرف می کنند. در کنار این در هر خانه بسته ای که شامل : کشمش ، گردو ، خرما ، بادام ، پسته ، برگه هلو و پول خرد و تخم مرغ به همراه جوراب پشمی است به عنوان هدیه نوروزی برای شال گردانان آماده می گردد.

شال گردانی

از مراسم هایی که در شب نوروز در بیشتر شهرها و روستاهای کردستان برگزار می شود مراسم شال گردانی است و مشابه مراسم قاشق زنی در سایر شهر های ایران است . مراسم در هنگام تاریک شدن هوا آغاز می گردد و جوانان و کودکان به پشت بام ها می روند و شال بلندی را آویزان می کنند (شال کردی که طول آن کمتر از ۵ متر نمی باشد.) و از صاحبخانه هدیه نوروزی خود را طلب می کند . هر خانواده ای آجیل ، پول خرد و جوراب پشمی را که از قبل کنار گذاشته داخل شال می گذارد . در مهاباد این مراسم هلاوه ملاوه (halava – malava) می گویند و به این صورت اجرا می شود که جوانان وشال می اندازند و این نغمه ها را می سرایند :

حمه خان بیه به زاوا شتک مان بو بچه وه ناوه
shatak man bo khawa nawa Hama khan babe ba zawa

محمد خان داماد می شود چیزی برای مادر شال بیندازید

صاحبخانه تخم مرغ ، گردو ، بادام ومقداری پول و گاهی جوراب پشمی که از مهمترین عناصر زندگی کردان است درون شال می پیچد و می گوید :

هل کش ، خدا مراگد بی
Hal kesh khoda moragd bey
بر کش ، خداوند مرادت دهد.

گاهی اوقات به شال زنبیل می بندند و در آن چراغ می گذارند و به دور چراغ گندم می ریزند و روی آن آیینه ، شانه و سرمه دان می گذارند که نشانه وجه امتیاز صاحب شال می باشد که زنان و دختران اگر دلشان بخواهد با شانه موها را شانه می کنند و سرمه بر چشم می کشند . و هدایای خود را داخل زنبیل قرار می دهند. بعد از پایان مراسم کسانی که با هم بودند هدایا را بین خود تقسیم می کنند و به خانه باز می گردند.

کوسه بر نشینان

از دیگر مراسم ها و جشنها ی نوروزی در بین کردها کوسه بر نشینان^(۱) است . این مراسم به صورت نمایش خیابانی اجرا می شود ، که در آن دو نفر از جوانان انتخاب می شوند و یکی از آنان را به ظاهر زنی آرایش می کنند و لباس زنانه می پوشانند و دیگری قبایبی بلند تر از قدش بر تن می کند و ریش و سبیلی کم از موی بز بر صورت می زند و شاخهایی از چوب بر سر می گذارد . دسته ای از کودکان آرد به صورت می زنند و دو جاروی بلند را شاخ وار با طناب محکم بر سر می بندند . کوسه عصا به دست در حالیکه مکالمه خنده دار با دیگر همراهانش دارد از کوچه ها می گذرد . این نمایش توسط چوپانان برگزار می شود و آنان با این شکل و شمایل به در خانه دامداران می روند و از آنان انعام می خواهند . صاحبخانه اول انعامی نمی دهد کوسه خود را به مردن بزند ، تا بالاخره چیزی از صاحبخانه می گیرد و به در خانه دیگران می رود .

میر نوروزی (امیر بهاری)

مراسم مربوط به میر نوروزی یا پیک خوشنامی در گذشته با تشریفات خاصی انجام می شده است اما امروزه به صورت مختصر درمهبادبریا می شود. در اولین چهارشنبه سال مردم یکی را از بین عوام انتخاب می کنند و به او به عنوان میر نوروزی اختیار تام میدهند .او در این روز با طلوع آفتاب بر تخت می نشیند . افراد تشکیلات او عبارتند از :

- کهن وزیر ، از میان پیران و شیوخ بذله گو
- وزیر دست راست که احکام منطقی صادر می کند .
- وزیر دست چپ که فرمانهای مضحک و عجیب می دهد.
- میرزا که با سواد و دبیر است.
- فراشان و خدمتگذاران.
- خنجرزان یا جلادان که لباسهای سرخ می پوشند.

- ساز زنان که بیست و پنج نفرند.
- آواز خوانان که گاهی دست جمعی و گاهی به صورت مشاعره آواز می خوانند.
- ویشکه رین یا دلک که لباسی از پوست حیوانات می پوشد اداهای مسخره در می آورد.

مدت امیر بهاری یا میر نوروزی سه تا پنج روز است . او در طول این مدت حق ندارد بخندد ویا حتی لیخند بزند. به محض تبسم دوره حکومتش پایان می یابد و عزل می گرد. زمانی که مردم تصمیم به پایان داند جشن هستند از دلک که خواهند امیر را بیشتر بخنداند امیر با استفاده از فرصت فرار می کند و به خانه یکی از بزرگان می رود و مراسم به پایان می رسد.

میر نوروزی در این دوره حکومت دستوراتی که می دهد علیه ثروتمندان است و کسی اجازه نجات میر نوروزی را پس از این پنج روز ندارد. دستورات او بیشتر در باره ازدواج پسران و دختران جوان است .

از دیگر مراسم در میان کردها نوروزخوانی ، تخم مرغ بازی به عنوان عیدی دادن و عیدی گرفتن و آیین های سیزده بدر می باشد . البته اینگونه مراسم ها در تمام ایران با توجه به پیشینه تاریخی و فرهنگی هر منطقه طبق آداب رسوم خاص مردم انجام می شود. و راز ماندگاری این سنت ها و آداب برپایی و برگزاری آنها می باشد چرا که دستاورد فرهنگ و تمدن غنی ایرانی است که برخلاف آنکه مورد هجوم اقوام مختلف از شرق و غرب بوده است اما تاکنون حفظ شده است و باید حفظ گردد.

منابع :

- صدیق ، عبدالرحمن . مترجم: محمد حسن پور، مجله ی کردی دوانگه، سال دوم، شماره ی ۲۷، صص ۲۱_۲۷، بهار ۲۰۰۱.
- کردستانی ، سوران. نوروز در کردستان ، سایت شخصی دکتر سوران کردستانی. www.sorankurdistani.com
- رضی، هاشم. گاهشماری و جشن های ایران باستان ، سازمان انتشارات فروهر، ۱۳۵۸
- هنری ، مرتضی. آیین های نوروزی ، انتشارات وزارت فرهنگ و هنر ، مرکز مردم شناسی ایران، ۱۳۵۲.
- سایت www.aftab.ir